

4 PRIEDAS. Darbo pajamų apmokestinimo progresyvumas EBPO valstybėse

Vykstant diskusijai dėl mokesčių ir socialinių įmokų sistemos peržiūros, pravartu apžvelgti įvairiose šalyse susiklosčiusią šios srities praktiką ir įžvalgas, pateikiamas ekonominio pobūdžio literatūroje. Vienas iš diskusijos objektų, sulaukiančių nemažai dėmesio, yra darbo pajamų apmokestinimo progresyvumas. Kad būtų aiškiau, kokios GPM progresyvumo tendencijos šiuo metu vyrauja išsivysčiusiose valstybėse, šiame priede pateikiama efektyviojo GPM tarifo progresyvumo lygio ir raidos tendencijų EBPO šalyse analizė. Efektyviojo GPM tarifo progresyvumas yra apskaičiuojamas pagal EBPO leidiniuose taikomą metodiką¹⁶, kuri leidžia jį įvertinti, kai namų ūkių pajamos iš darbo santykių kinta nuo 67 iki 167 proc. VDU. Namų ūkiu šiame priede laikomas vienas vaikų neturintis asmuo.

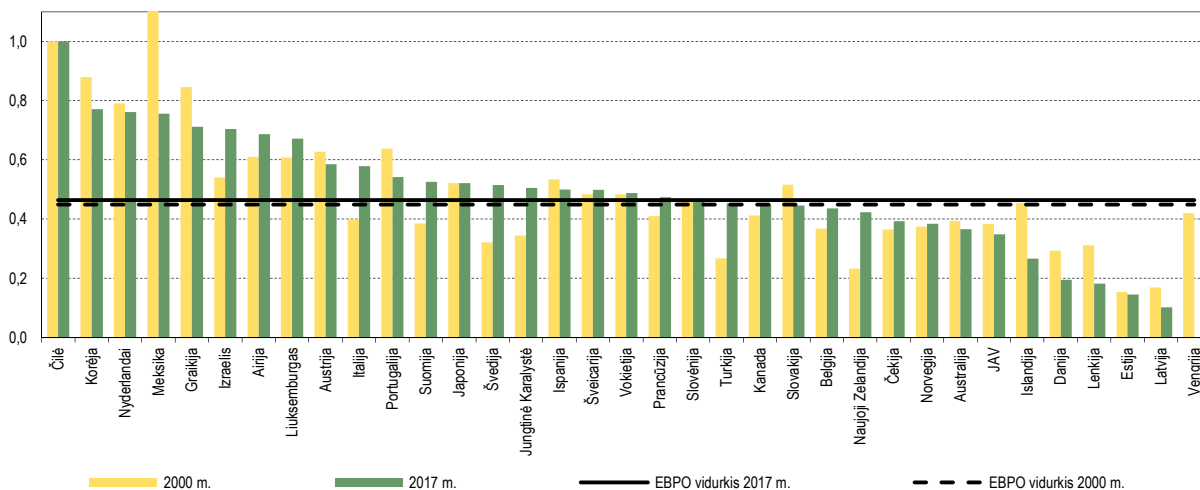
1. GPM progresyvumas ekonomikos teorijoje

Ekonominio pobūdžio literatūroje sutariama, kad vieni iš svarbiausių geros mokesčių sistemos tikslų yra paprastumas ir teisingumas. Paprastumo principas įgyvendinamas siekiant, kad mokesčių sistema būtų aiški tiek jos dalyviams, tiek kūrėjams, ir užtikrinant, kad sistemos administravimo ir mokestinių prievolių laikymosi kaštai būtų kiek įmanoma mažesni. Kad būtų įgyvendintas teisingumas, reikėtų užtikrinti, kad GPM atitiktų du principus – horizontaliosios lygybės principą ir vertikaliosios lygybės principą. Horizontaliosios lygybės principas numato, kad gyventojai, kurių socialinė ekonominė padėtis vienoda, būtų apmokestinami vienodai, nes jie turi vienodas galimybes prisiimti mokestines prievoles. Kitaip sakant, asmenims, gaunantiems tokias pačias pajamas, turėtų būti taikomas vienodas mokesčio tarifas, jis neturėtų priklausyti nuo gaunamų pajamų rūšies. Vertikaliosios lygybės principas numato, kad tie mokesčių mokėtojai, kurių finansinė padėtis geresnė, turėtų prisiimti didesnę mokesčių naštą, t. y. mokesčiams skirti santykinai didesnę gaunamų pajamų dalį. Kitaip sakant, gyventojų pajamų nelygybė sumokėjus mokesčius turi būti mažesnė nei gyventojų pajamų nelygybė prieš juos sumokant, o efektyvusis pajamų mokesčio tarifas – tuo didesnis, kuo didesnės pajamos. Vertikaliosios lygybės principas gali būti įgyvendinamas keliais būdais: taikant mokesčių lengvatas arba mokesčių kreditus, taikant progresinį pajamų mokesčio tarifą arba tiek vieną, tiek kitą. Kad mokesčių sistema veiktų tinkamai, ne mažiau svarbu ir mokesčių mokėtojų pasitenkinimas valstybės surinktų pajamų panaudojimu, pasitikėjimas mokesčių sistemos teisingumu, taip pat tuo, kad mokesčių mokėjimo prievolės laikosi kiti rinkos dalyviai.

2. GPM progresyvumas ir jo raida EBPO šalyse

Per pastaruosius du dešimtmečius GPM progresyvumas EBPO šalyse gana nemažai keitėsi, tačiau nebuvo matyti vienos bendros tendencijos. Penkiolikoje EBPO šalių jis padidėjo, šešiolikoje – sumažėjo, o kitose EBPO šalyse nepakito (žr. A pav.). Nagrinėjant visų EBPO šalių agreguotuosius duomenis, matyti, kad atotrūkis tarp apmokestinimo asmenų, kurie gauna 167 proc. VDU, ir apmokestinimo tų asmenų, kurie gauna 67 proc. VDU, pasikeitė labai nedaug. Skirtumas tarp efektyviųjų GPM tarifų, taikomų gaunantiems 167 proc. VDU ir gaunantiems 67 proc. VDU, sudaro maždaug pusę efektyviojo GPM tarifo, taikomo gaunantiems 167 proc. VDU, konkrečiau – 2017 m. šis rodiklis buvo 0,46 (2000 m. jis buvo 0,45).

A pav. Namų ūkių darbo pajamų efektyviojo GPM progresyvumas, 2000 ir 2017 m.

Šaltiniai: EBPO ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: didesnis skaičius reiškia didesnę progresyvumą. Progresyvumas apskaičiuotas taikant formulę $(T_{167}-T_{67})/T_{167}$, kur T_{167} yra asmens, kurio pajamos sudaro 167 proc. VDU, o T_{67} – asmens, kurio pajamos sudaro 67 proc. VDU, efektyvusis GPM tarifas.

GPM progresyvumas EBPO šalyse vis dėlto gana nevienodas. 2017 m. didžiausias jis buvo Čilėje, Pietų Korėjoje, Nyderlanduose, Meksikoje, o mažiausias – Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje ir Danijoje. Vienintelė EBPO valstybė, kurioje

¹⁶ Progresyvumas yra apskaičiuojamas, taikant formulę $(T_{167}-T_{67})/T_{167}$, kur T_{167} yra efektyvusis asmens, kurio pajamos sudaro 167 proc. VDU, GPM tarifas, o T_{67} – efektyvusis asmens, kurio pajamos sudaro 67 proc. VDU, GPM tarifas.

2017 m. vaikų neturinčiam vieno asmens namų ūkiui nebuvo taikomas progresinis efektyvusis GPM tarifas, buvo Vengrija. Ši valstybė 2011–2013 m. įvykdė GPM reformą, kurios metu anksčiau galiojusį progresinį GPM tarifą pakeitė proporcinis (Eurostat 2014). Vykdamas reformą buvo atsisakyta ir bene visų su GPM susijusių lengvatų. Vienintelė išlikusi lengvata suteikiama namų ūkiams, auginantiems vaikus.

A lentelė. EBPO šalių gyventojų darbo pajamų apmokestinimo rodikliai 2017 m.

Valstybė	Viso valdžios sektoriaus taikomas efektyvusis GPM tarifas, proc.	Centrinė valdžia			Kiti valdžios posektoriai		
		GPM tarifų skaičius	Mažiausias nominalusis GPM tarifas, proc.	Didžiausias nominalusis GPM tarifas, proc.	Gyventojų pajamų apmokestinamas	Mažiausias nominalusis GPM tarifas, proc.	Didžiausias nominalusis GPM tarifas, proc.
Airija	15,38	2	20,00	40,00	nėra		
Australija	24,38	5	0,00	45,00	nėra		
Austrija	14,44	7	0,00	55,00	nėra		
Belgija	26,55	5	25,00	50,00	progresinis	25,00	50,00
Čekija	13,11	1	15,00	15,00	nėra		
Čilė	0,00	8	0,00	40,00	nėra		
Danija	36,06	2	10,08	25,08	proporcinis	22,50	27,80
Estija	16,77	1	20,00	20,00	nėra		
Graikija	9,97	4	22,00	45,00	nėra		
Islandija	28,33	2	22,50	31,80	proporcinis	12,44	14,52
Ispanija	15,06	5	9,50	22,50	progresinis	9,50	21,00
Italija	21,99	5	23,00	43,00	proporcinis	1,23	3,83
Izraelis	9,72	7	10,00	50,00	nėra		
Japonija	7,91	7	5,00	45,00	proporcinis	10,00	10,00
JAV	18,49	7	10,00	39,60	proporcinis	2,40	4,25
Jungtinė Karalystė	13,98	3	20,00	45,00	nėra		
Kanada	16,63	5	15,00	33,00	progresinis	5,10	13,20
Latvija	18,91	1	23,00	23,00	nėra		
Lenkija	7,24	2	18,00	32,00	nėra		
Liuksemburgas	16,74	23	0,00	42,00	nėra		
Meksika	9,84	11	1,92	35,00	nėra		
Naujoji Zelandija	18,13	4	10,50	33,00	nėra		
Norvegija	19,42	5	9,55	24,07	proporcinis	0,00	14,45
Nyderlandai	17,28	4	8,90	52,00	nėra		
Pietų Korėja	6,12	6	6,00	40,00	proporcinis	5,00	15,00
Portugalija	16,48	5	14,50	48,00	nėra		
Prancūzija	14,84	5	0,00	45,00	nėra		
Slovakija	10,13	2	19,00	25,00	nėra		
Slovėnija	11,65	5	16,00	50,00	nėra		
Suomija	20,99	5	0,00	31,50	proporcinis	17,00	22,50
Švedija	17,99	3	0,00	25,00	proporcinis	29,19	35,15
Šveicarija	10,71	11	0,00	11,50	progresinis	0,00	13,00
Turkija	12,92	4	15,00	35,00	nėra		
Vengrija	15,00	1	15,00	15,00	nėra		
Vokietija	19,11	Formulė	0,00	45,00	nėra		

Šaltinis: EBPO ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: Iš vieno asmens susidedančių namų ūkių, kurių pajamos lygios VDU, rodikliai.

3. Nominalieji GPM tarifai

Kaip minėta, vertikaliosios lygybės principas gali būti įgyvendinamas keliais būdais. Tiesa, tie būdai nėra vienodai paplitę (žr. A lentelę). **Sprendžiant tik iš centrinės valdžios taikomų mokesčių tarifų, EBPO šalyse progresiniai GPM tarifai yra gana plačiai taikomi – juos taiko 31 iš 35 EBPO šalių.** Tik keturios šios organizacijos valstybės – Čekija, Estija, Latvija¹⁷ ir Vengrija – taiko proporcinį GPM tarifą (vieną tarifą) apmokestindamos darbo pajamas. Lietuvoje taip pat

¹⁷ Latvijoje proporcinis GPM tarifas buvo taikomas iki 2017 m. pabaigos. 2018 m. buvo įvesta progresinė GPM sistema, apimanti tris tarifus.

taikomas proporcinis GPM tarifas. Estija ir Latvija proporcingus GPM tarifus įsivedė atgavusios nepriklausomybę, o Čekijoje ir Vengrijoje jie buvo įvesti po mokesčių reformų, atitinkamai 2008 ir 2011 m. Anksčiau abejose valstybėse buvo taikomi progresiniai GPM tarifai. Tiek Čekijos, tiek Vengrijos GPM reformomis siekta perkelti mokesstinę naštą nuo gyventojų pajamų apmokestinimo prie vartojimo, nepalankių veiksnių (susijusių, su poveikiu aplinkai ir sveikatai) ar turto apmokestinimo. Pagrindiniai reformų tikslai buvo skatinti efektyvumą ir didinti užimtumą (IMF 2008; Ministry for National Economy 2012).

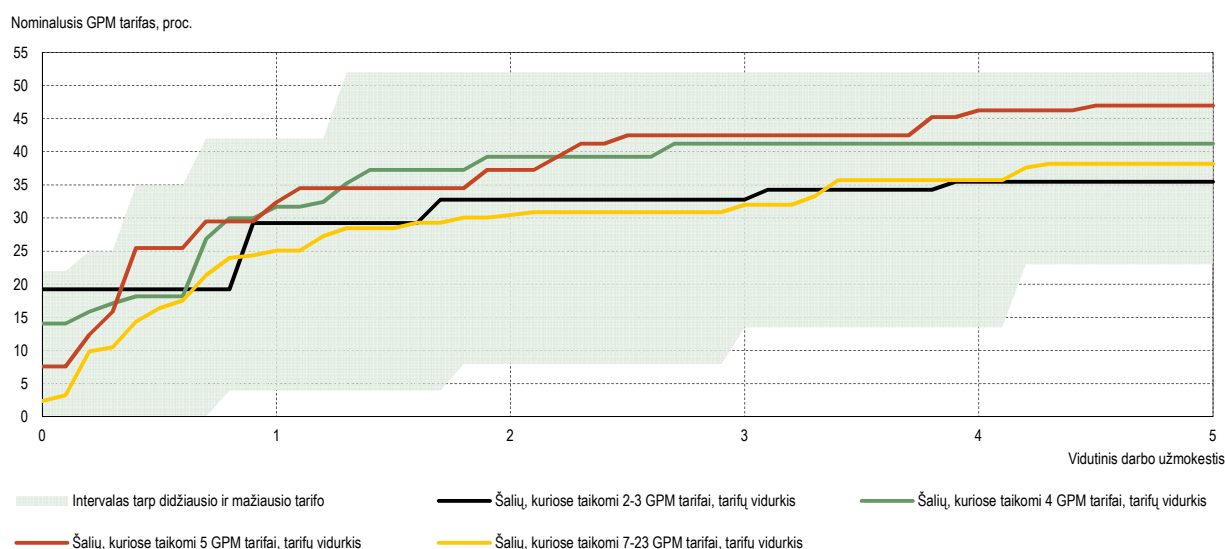
Be centrinės valdžios, daugiau nei trečdalyje EBPO valstybių GPM nustato ir kiti valdžios posektoriai (pvz., savivaldybės, federalinės žemės). Tiesa, jų renkamam GPM dažniau taikomas proporcinis tarifas (iš 13 valstybių, kuriose darbo pajamas apmokestina kiti valdžios posektoriai, devyniose taikomas proporcinis mokesčių tarifas). Surinkto GPM pasiskirstymas tarp centrinės valdžios ir kitų valdžios posektorių labai svyruoja. Kai kuriose valstybėse, pvz., Italijoje arba Pietų Korėjoje, didžiąją GPM dalį surenka centrinė valdžia, o kitose, pvz., Suomijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, – kiti valdžios posektoriai.

Tarp valstybių, kuriose taikomas progresinis GPM tarifas, yra reikšmingų tiek tarifų skaičiaus, tiek jų dydžių skirtumų. GPM tarifų skaičius svyruoja nuo 2 (Airija, Danija, Islandija, Lenkija, Slovakija) iki 11 (Meksika, Šveicarija) ar net 23 (Liuksemburgas). 2017 m. EBPO valstybėse vidutiniškai buvo taikoma po beveik penkis GPM tarifus, o jei atmestume proporcingus tarifus taikančias valstybes, šis skaičius padidėtų iki beveik 5,5. Palyginti su 2000 m. duomenimis, vidutinis taikomų GPM tarifų skaičius šiek tiek sumažėjo (0,2–0,4). Tiesa, 2000–2017 m. galima išskirti du laikotarpius, kuriais kaitos tendencijos skyrėsi. 2000–2009 m. vidutinis tarifų skaičius mažėjo, o 2010–2017 m. – didėjo. GPM tarifų skaičiaus mažėjimas 2000–2009 m. aiškinamas siekiu gyventojų pajamų apmokestinimo sistemą padaryti paprastesnę ir sumažinti didžiausias pajamas gaunančių asmenų apmokestinimą (OECD Tax Policy Studies 2006). GPM tarifų skaičiaus augimas 2010–2017 m. daugiausia siejamas su poreikiu didinti valdžios sektoriaus pajamas (OECD 2014).

EBPO šalių progresiniai nominalieji GPM tarifai itin sparčiai didėja, kol namų ūkių darbo pajamos pasiekia VDU, paskui didėjimas silpnėja (žr. B pav.). Valstybėse, kuriose taikoma daugiau GPM tarifų, mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių linkstama apmokestinti taikant mažesnį tarifą nei valstybėse, kuriose taikoma mažiau tarifų. Tačiau valstybėse, kuriose taikoma daugiau GPM tarifų, namų ūkiams, gaunantiems didžiausias pajamas iš darbo santykių, taikomo nominaliojo GPM tarifo vidurkis nebūtinai yra didesnis nei valstybėse, kuriose taikoma mažiau tarifų. B pav. pateikiama nominaliųjų GPM tarifų kaita tik iki penkis VDU siekiančios pajamų ribos, tačiau dalyje valstybių nominalieji GPM tarifai didėja ir pasiekus septyniems ar aštuoniems VDU lygias pajamas, o kai kuriose – 22–25 VDU siekiančias pajamas.

Iš visų EBPO šalių labiausiai išsiskiria Liuksemburgo nominaliųjų GPM tarifų sistema. Ji apima 23 nominaliuosius GPM tarifus: mažiausias yra 0, didžiausias – 42 proc. Tačiau dauguma šių tarifų apmokestinamos namų ūkių pajamos iš darbo santykių, nesiekiančias VDU. Kai vieno asmens, neturinčio vaikų, namų ūkio pajamos pasiekia VDU, taikomas 39 proc. nominalusis GPM tarifas.

B pav. Progresiniai GPM tarifai EBPO šalyse, kuriose pajamų mokesčių renka tik centrinė valdžia, 2017 m.

Šaltiniai: EBPO ir Lietuvos banko skaičiavimai.

4. Mokesčių lengvatos ir mokesčių kreditai

Tik nominalusis GPM tarifas ar jo kaita nesuteikia visos informacijos, reikalingos įvertinti namų ūkiams tenkančią mokesčių naštą ir efektyviojo GPM tarifo progresyvumą. Ne mažiau svarbus veiksnys yra galimi atskaitymai iš gyventojų apmokestinamųjų pajamų arba iš mokesčių. Tą patį valdžios sektoriaus pajamų iš GPM lygį galima pasiekti arba namų ūkį apmokestinant mažesniu tarifu ir netaikant jokių atskaitymų iš apmokestinamųjų pajamų ar iš mokesčių, arba namų ūkį apmokestinant didesniu tarifu ir suteikiant galimybę susimąžinti apmokestinamąsias pajamas ar mokesčius.

Galimi atskaitymai dažniausiai skirstomi į dvi grupes – mokesčių lengvatas ir mokesčių kreditus (OECD 2006).

Mokesčių lengvatos yra tokios gyventojų pajamos, kurios gali būti atskaitytos iš visų gautų pajamų, taip sumažinant apmokestinamąsias pajamas, nuo kurių skaičiuojamas GPM. Kaip dažniausiai EBPO valstybėse naudojamas mokesčių lengvatas galima būtų išskirti neapmokestinamąjį pajamų dydį, socialinio draudimo įmokų atskaitymus, su darbu susijusių išlaidų atskaitymus, neapmokestinamąsias pajamas turintiems vaikų ar kitų išlaikomų asmenų. Mokesčių kreditas yra pinigų suma, kuria galima susimąžinti jau apskaičiuotų mokesčių sumą. EBPO valstybėse labiausiai paplitusios mokesčių kredito formos yra pagrindinis mokesčių kreditas, mokesčių kreditas už vaikus ar mokesčių kreditas, taikomas pagrindiniam namų ūkio maitintojui.

B lentelė. Namų ūkių, kurių pajamos lygios VDU, galimų atskaitymų iš apmokestinamųjų pajamų ar atskaitymų iš apskaičiuotų mokesčių ir pajamų santykis 2017 m.

Valstybė	Mokesčių lengvatos			Mokesčių kreditas			Visi galimi atskaitymai iš apmokestinamųjų pajamų ir apskaičiuotų mokesčių (7) = (3) + (6)
	Neapmokestinamasis pajamų dydis	Kita	Iš viso	Pagrindinis mokesčių kreditas	Kita, proc.	Iš viso	
Airija	0,00	0,00	0,00	4,54	4,54	9,08	9,08
Australija	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00
Austrija	0,02	3,43	3,45	0,00	0,87	0,87	4,32
Belgija	0,00	7,03	7,03	0,00	3,84	3,84	10,87
Čekija	0,00	0,00	0,00	0,00	6,99	6,99	6,99
Čilė	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Danija	0,00	1,70	1,70	1,31	0,00	1,31	3,01
Estija	2,92	0,32	3,24	0,00	0,00	0,00	3,24
Graikija	0,00	2,24	2,24	9,10	0,00	9,10	11,34
Islandija	0,00	0,32	0,32	7,13	0,00	7,13	7,45
Ispanija	0,00	2,35	2,35	3,98	0,00	3,98	6,32
Italija	0,00	1,77	1,77	3,18	0,00	3,18	4,95
Izraelis	0,00	0,00	0,00	3,92	0,00	3,92	3,92
Japonija	0,45	2,79	3,24	0,00	0,00	0,00	3,24
JAV	2,94	0,00	2,94	0,00	0,00	0,00	2,94
Jungtinė Karalystė	6,02	0,00	6,02	0,00	0,00	0,00	6,02
Kanada	0,00	0,00	0,00	3,72	0,94	4,66	4,66
Latvija	1,50	2,40	3,90	0,00	0,16	0,16	4,05
Lenkija	0,00	2,00	2,00	1,12	6,69	7,81	9,81
Liuksemburgas	0,16	2,28	2,44	0,55	0,00	0,55	2,99
Meksika	0,23	0,00	0,23	0,00	0,00	0,00	0,23
Naujoji Zelandija	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Norvegija	0,00	2,98	2,98	0,00	0,00	0,00	2,98
Nyderlandai	0,00	0,88	0,88	0,00	1,69	1,69	1,69
Pietų Korėja	0,35	3,74	4,09	1,43	0,00	1,43	5,52
Portugalija	4,87	0,00	4,87	0,00	0,00	0,00	4,87
Prancūzija	0,00	5,61	5,61	0,00	0,00	0,00	5,61
Slovakija	6,32	2,55	8,87	0,00	0,00	0,00	8,87
Slovėnija	3,37	4,26	7,63	0,00	0,00	0,00	7,63
Suomija	0,00	0,66	0,66	2,88	0,00	2,88	3,54
Švedija	0,00	0,00	0,00	0,00	13,15	13,15	13,15
Šveicarija	0,00	0,25	0,25	0,00	0,00	0,00	0,25
Turkija	0,00	2,25	2,25	3,97	0,00	3,97	6,22
Vengrija	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Vokietija	0,00	4,21	4,21	0,00	0,00	0,00	4,21

Šaltinis: EBPO ir Lietuvos banko skaičiavimai.

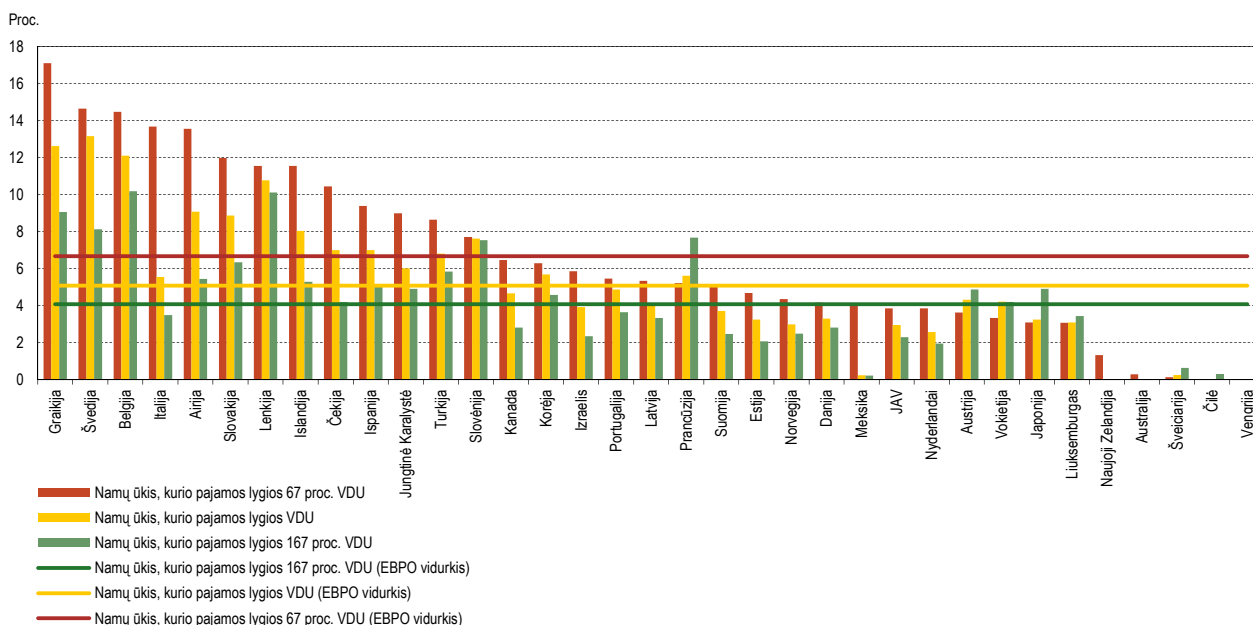
2017 m. daugelyje EBPO šalių vieno asmens neturinio vaikų namų ūkiui, kurio pajamos lygios VDU, buvo galima susimąžinti mokestinę naštą pasinaudojus galimais atskaitymais iš gautų pajamų ar apskaičiuotų mokesčių

(žr. B lentelę). Iš 35 EBPO narių mokesčių lengvatos taikomos 28 valstybėse, mokesčių kreditai – 19, o 13 valstybių taikomos tiek mokesčių lengvatos, tiek kreditai. Tik trijose EBPO šalyse – Australijoje, Naujojoje Zelandijoje ir Vengrijoje – iš vieno asmens susidedantis vaikų neturintis namų ūkis, kurio pajamos lygios VDU, negali susimąžinti apmokestinamųjų pajamų ar mokesstinės naštos įstatymuose numatytais atskaitymais.

Dėl taikomų mokesčių lengvatų ir mokesčių kreditų namų ūkio, kurio pajamos lygios VDU, efektyvusis GPM tarifas EBPO šalyse sumažėja vidutiniškai šiek tiek daugiau nei 5 proc. p. Tiesa, tarp valstybių esama reikšmingų skirtumų – dalyje jų šių lengvatų visai nėra, kitose dėl jų efektyvusis GPM tarifas sumažėja daugiau nei 10 proc. p. (Belgijoje, Graikijoje, Lenkijoje, Švedijoje). Dėl mokesčių lengvatų ir mokesčių kreditų efektyvusis GPM tarifas mažėja beveik vienodai. EBPO šalyse dėl neapmokestinamojo pajamų dydžio efektyvusis GPM tarifas vidutiniškai sumažėja 0,8 proc. p., kitos lengvatos šį tarifą taip pat nemenkai sumažina. Iš mokesčių kreditų akivaizdų poveikį efektyviajam GPM tarifui daro pagrindinis mokesčių kreditas (1,3 proc. p.).

Daugelyje EBPO šalių mokesčių lengvatų ir mokesčių kredito įtaka efektyviajam GPM tarifui mažėja didėjant namų ūkių pajamoms (žr. C pav.). Kai namų ūkio pajamos sudaro 67 proc. VDU, dėl taikomų mokesčių lengvatų ir mokesčių kreditų efektyvusis GPM tarifas vidutiniškai sumažėja 6,7 proc. p., kai pajamos lygios VDU – 5,1 proc. p., o kai jos sudaro 167 proc. – 4,1 proc. p. Toks mažėjantis mokesčių lengvatų ir mokesčių kredito poveikis efektyviajam GPM tarifui pastebimas daugelyje EBPO šalių, tačiau tarp jų yra valstybių, kuriose didėjant namų ūkių pajamoms mokesčių lengvatų ir mokesčių kredito įtaka efektyviajam GPM tarifui didėja (pvz., Austrijoje, Japonijoje, Liuksemburge, Prancūzijoje, Vokietijoje). Šiose valstybėse mokesčių lengvatų ir mokesčių kredito sistemos pagrindą sudaro socialinio draudimo įmokų ir kiti atskaitymai iš pajamų, kurie didėja didėjant namų ūkių pajamoms, o Japonijoje ir Prancūzijoje didėjant gyventojų pajamoms didėja ir su darbu susijusių išlaidų atskaitymai. Tiesa, reikėtų pastebėti, kad visose šiose valstybėse efektyviojo GPM tarifo progresyvumas yra artimas EBPO vidurkiui arba jį viršija. Taip yra dėl gana spartaus nominaliųjų GPM tarifų didėjimo didėjant namų ūkių pajamoms.

C pav. EBPO šalių galimų atskaitymų iš gautų pajamų ar atskaitymų iš apskaičiuotų mokesčių santykis su gaunamomis pajamomis 2017 m.

Šaltiniai: EBPO ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: Namų ūkiu laikomas vienas vaikų neturintis asmuo.

Valstybėse, kuriose neapmokestinamojo pajamų dydžio poveikis yra nedidelis arba jo iš viso nėra, mokesčių kredito schemas dažniausiai taikomos norint padidinti efektyviojo GPM tarifo progresyvumą. Didžiausias mokesčių kreditų poveikis efektyviajam GPM tarifui yra tose valstybėse, kuriose netaikoma jokia mokesčių lengvatų schema (Airijoje, Čekijoje, Švedijoje) arba kuriose lengvatos reikšmingai nedidina efektyviojo GPM tarifo progresyvumo (Graikijoje, Islandijoje, Lenkijoje). Valstybėse, kuriose taikomos tiek mokesčių lengvatos, tiek mokesčių kreditai, pastarųjų poveikis efektyviajam GPM tarifui įprastai yra didesnis. Lyginant mokesčių lengvatų ir mokesčių kreditų progresyvumą, pastebima, kad EBPO šalyse didėjant namų ūkių pajamoms mokesčių kreditų poveikis efektyviajam GPM tarifui paprastai mažėja greičiau nei mokesčių lengvatų poveikis.

Beveik visose EBPO valstybėse, kuriose veikia mokesčių kredito schemas, mokesčių kredito suma nekinta arba mažėja didėjant namų ūkių pajamoms. Tik trijose valstybėse – Kanadoje, Lenkijoje ir Švedijoje – mokesčių kredito suma absoliučiajia išraiška didėja didėjant namų ūkių pajamoms. Kanadoje tai lemia leidžiami Kanados pensijų plano ir darbo draudimo įmokų atskaitymai, Lenkijoje – sveikatos draudimo įmokų atskaitymai, Švedijoje – darbuotojo socialinio draudimo įmokų atskaitymai ir mokesčių kredito, priklausančio nuo gautų pajamų, sistema (angl. *earned income tax credit*).

Tiesa, galima atskaityti mokesčių kredito suma šiose valstybėse didėja lėčiau nei namų ūkių pajamos, todėl poveikis efektyviajam GPM tarifui didėjant namų ūkių pajamos mažėja.

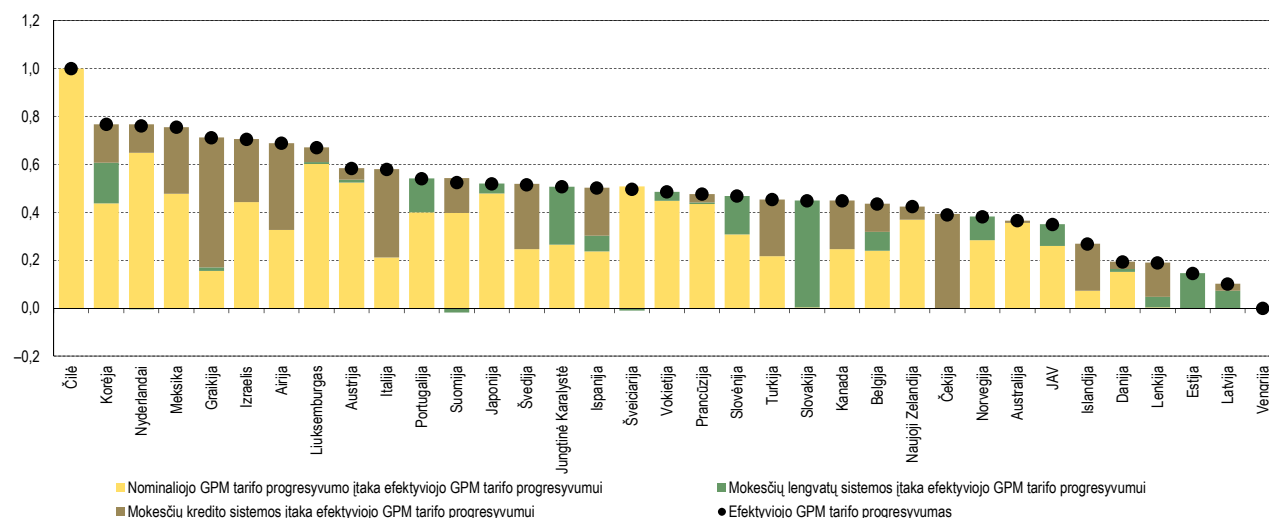
Nuo 2000 m. iki pasaulinės finansų krizės mokesčių lengvatų ir mokesčių kredito poveikis efektyviajam GPM tarifui EBPO šalyse iš esmės nesikeitė, bet po to pradėjo didėti, o kartu mažėjo ir efektyvusis GPM tarifas. Šie pokyčiai labiausiai buvo pastebimi tarp mažesnes pajamas gaunančių namų ūkių. Pvz., dėl galimų atskaitymų iš vieno asmens susidedančio neturinio vaikų namų ūkio, kurio pajamos lygios 67 proc. VDU, efektyvusis GPM tarifas 2000–2002 m. buvo 5,8 proc. p. mažesnis nei nominalusis GPM tarifas, o 2015–2017 m. šis skirtumas padidėjo iki 6,8 proc. p. Vieno asmens neturinio vaikų namų ūkio pajamoms esant VDU lygio, galimų atskaitymų poveikis padidėjo mažiau – nuo 4,7 iki 5,1 proc. p, o pajamoms esant 167 proc. VDU lygio, nepakito ir sudarė 4,1 proc. p. Galimų atskaitymų iš gautų pajamų ar apskaičiuotų mokesčių poveikis efektyviajam GPM tarifui didėjo dėl vis intensyvesnio mokesčių kredito naudojimo, o mokesčių lengvatų poveikis analizuojamu laikotarpiu sumažėjo. Tokie pokyčiai apėmė visus anksčiau analizuotus pajamų lygius, tik skirtingu mastu.

Iš EBPO valstybių prie minėtų tendencijų labiausiai prisidėjo Čekijoje, Graikijoje, Italijoje ir Švedijoje įvykę GPM sistemų pokyčiai. Pokyčiai Graikijoje buvo labiausiai susiję su 2013 m. įvykdyta GPM reforma, kurios metu buvo sumažintas GPM tarifų skaičius, atsisakyta nemažos dalies suteikiamų mokesčių lengvatų ir įvestas bazinis mokesčių kreditas (IMF 2013). Čekijoje nauja GPM sistema pradėjo veikti 2008 m., kai valstybėje veikusi progresyvi keturių tarifų GPM sistema buvo pakeista į proporcinę (European Commission 2009), kartu išplečiant mokesčių kredito taikymą (IMF 2008). Švedijoje 2007 m. buvo pradėta taikyti mokesčių kredito, priklausančio nuo gautų pajamų, sistema (Edmark ir kt. 2012), kurios pagrindinis tikslas buvo skatinti darbo jėgos aktyvumą. Įvedant šią sistemą nebuvo reikšmingai keičiamos nei taikomų mokesčių lengvatų schemos, nei GPM tarifų sistema. Italijoje analizuojamu laikotarpiu buvo atliktos dvi reikšmingos GPM sistemos reformos (2003 ir 2007 m.). 2003 m. buvo sumažintas GPM tarifų skaičius, mokesčių kredito sistema buvo pakeista į mokesčių lengvatų sistemą (OECD 2004), tačiau jau 2007 m. GPM tarifų skaičius vėl buvo padidintas ir vėl grįžta prie mokesčių kredito sistemos (OECD 2007). Tiesa, kitaip nei kitose valstybėse, Italijoje mokesčių pakeitimai turėjo reikšmingos įtakos tik mažesnes pajamas gaunantiems namų ūkiams.

5. Efektyviojo GPM tarifo progresyvumą lemiantys veiksniai

EBPO šalių efektyviųjų GPM tarifų progresyvumo veiksnių palyginimas rodo, kad jam didžiausią įtaką daro nominaliųjų GPM tarifai progresyvumas (žr. D pav.). Jis svarbiausias efektyviojo GPM tarifo progresyvumo veiksnys yra maždaug trečdalyje EBPO valstybių, kai kuriose valstybėse jis yra bene vienintelis veiksnys, pvz., Australijoje, Čilėje, Šveicarijoje. Iš EBPO tik šešiose valstybėse (Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Slovakijoje ir Vengrijoje) negalima įžvelgti jokio nominaliojo GPM tarifo progresyvumo vieno asmens neturinio vaikų namų ūkio pajamoms didėjant nuo 67 iki 167 proc. VDU. Kad nominaliojo GPM tarifo progresyvumas yra svarbus veiksnys, siekiant santykinai didesnio efektyviojo GPM tarifo progresyvumo, rodo tai, kad pastarosiose šešiose valstybėse efektyviojo GPM tarifo progresyvumas neviršija EBPO vidurkio, o keturių iš jų turi efektyviojo GPM tarifo progresyvumas yra mažiausias iš visų EBPO šalių.

D pav. Mokesčių lengvatų, mokesčių kredito ir nominaliojo GPM tarifo progresyvumo įtaka EBPO šalių efektyviojo GPM tarifo progresyvumui, 2017 m.

Šaltiniai: EBPO ir Lietuvos banko skaičiavimai.

EBPO šalyse, kuriose efektyviojo GPM tarifo progresyvumas yra didžiausias, dažnai taikomas ne tik progresinis GPM tarifas, bet ir mokesčių kredito sistema. Daug įtakos efektyviojo GPM tarifo progresyvumui ji turi Airijoje, Graikijoje, Italijoje, Izraelyje ir Meksikoje. Apskritai iš dešimties EBPO valstybių, kuriose taikomi progresyviausi efektyvieji GPM tarifai, devyniose veikia mokesčių kredito sistema, o septyniose ji reikšmingai prisideda prie efektyviojo GPM tarifo progresyvumo. Mokesčių kreditas pagrindinis efektyviojo GPM tarifo progresyvumo veiksnys yra aštuoniose EBPO valstybėse. Vienoje šalyje – Čekijoje – mokesčių kredito sistema yra vienintelis efektyviojo GPM tarifo progresyvumą lemiantis

Nors mokesčių lengvatos ir yra paplitusios EBPO šalyse, prie efektyviojo GPM tarifo progresyvumo daugelyje valstybių jos prisideda nedaug. Tarp dešimties EBPO valstybių, kuriose GPM tarifai yra progresyviausi, tik vienoje – Pietų Korėjoje – mokesčių lengvatos reikšmingai prisideda prie efektyviojo GPM tarifo progresyvumo. Iš 28 EBPO šalių, taikančių mokesčių lengvatų sistemas, tik trijose – Estijoje, Latvijoje ir Slovakijoje – jos yra pagrindinis efektyviojo GPM tarifo progresyvumo veiksnys ir tik pastarojoje šalyje leidžia pasiekti artimą EBPO vidurkiui efektyviojo GPM tarifo progresyvumą. Slovakijoje tai buvo pasiekta, įvedant didžiausią iš EBPO šalių neapmokestinamąjį pajamų dydį, sudarantį apie trečdalį VDU.

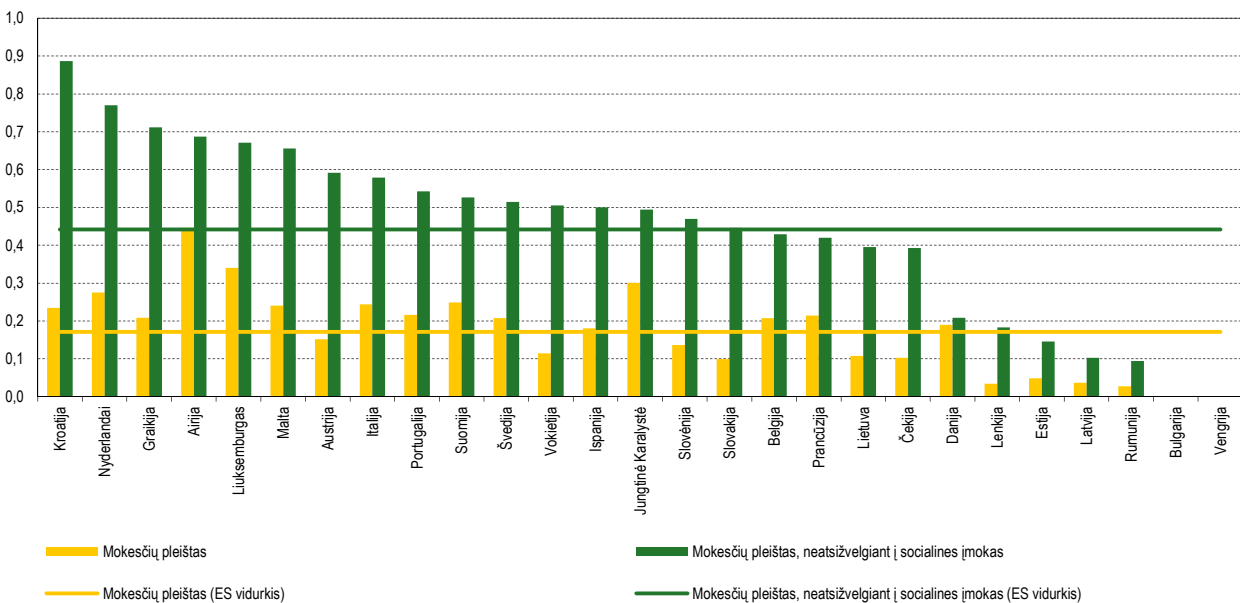
Apsisprendimą pradėti naudoti ar praplėsti mokesčių kredito schemas valstybės paprastai argumentuoja tuo, kad mokesčių kredito dydis yra vienodas visiems gyventojams (jei jie sumoka pakankamą GPM sumą), o galimų atskaityti mokesčių lengvatų dydis taikant progresinį GPM tarifą gana dažnai didėja didėjant pajamoms (OECD 2006). GPM mokesčių sistemos progresyvumą galima dar labiau padidinti, jei valstybė taiko „neiššvaistomą“ mokesčių kreditą. Taikant šią schemą, namų ūkiams, kurių GPM mokesčiai įsipareigojimai yra mažesni, nei nustatyta mokesčių kredito suma, yra pervedama pinigų suma, lygi nepanaudotai mokesčių kredito sumai.

6. GPM ir mokesčių pleišto progresyvumas

Nuo praėjusios amžiaus paskutinio dešimtmečio iki pasaulinės finansų krizės daugelyje valstybių vyravo GPM tarifų mažėjimo tendencija. Jų mažėjimas dažnai buvo kompensuojamas socialinio draudimo įmokų ir vartojimo mokesčių didinimu, taip pat mokesstinės bazės išplėtimu. **Padidėjus socialinio draudimo įmokų svarbai mokesčių pleište, sumažėjo mokesčių sistemos progresyvumas.** Tai vyko dėl to, kad socialinio draudimo įmokai paprastai taikomas proporcinis tarifas. Mokesstinės sistemos progresyvumą dar labiau mažino dalyje valstybių taikomos socialinio draudimo įmokų viršutinė riba. Todėl progresyvumas yra reikšmingai mažesnis, kai vertinamas mokesčių pleištas, o ne efektyvusis GPM tarifas (OECD 2006).

E pav. pavaizduotas ES valstybių mokesčių pleišto progresyvumas, įvertintas anksčiau taikytu progresyvumo apskaičiavimo metodu. Jame palyginami asmenų, gaunančių 167 ir 67 proc. VDU pajamų, mokesčių pleištai ir mokesčių pleištai, neatsižvelgus į socialines įmokas. **Palyginimas rodo, kad bene visose valstybėse, išskyrus Bulgariją ir Vengriją, mokesčių pleišto progresyvumas yra didesnis, kai nevertinamas socialinių įmokų poveikis.** Kaip minėta, dažnu atveju tai susiję su socialinio draudimo įmokoms taikomais proporciniais tarifais, taip pat dalyje valstybių taikoma socialinio draudimo įmokų viršutine riba. Tiesa, dėl socialinio draudimo įmokų atsirandantys progresyvumo skirtumai tarp valstybių labai nevienodi. Kai kuriose valstybėse, pvz., Graikijoje, Kroatijoje, Nyderlanduose, jie labai dideli, o kitose, pvz., Danijoje, Latvijoje, Rumunijoje, – labai maži. Lietuvoje dėl socialinio draudimo įmokų susidarantis progresyvumo sumažėjimas daugmaž atitinka ES vidurkį. Tiesa, tiek mokesčių pleišto, neatsižvelgus į socialinio draudimo įmokas, tiek viso mokesčių pleišto progresyvumas Lietuvoje yra tarp trečdaliai mažiausių ES.

E pav. ES valstybių socialinių įmokų įtaka namų ūkio mokesčių pleišto progresyvumui, 2017 m.

Šaltiniai: Europos Komisija ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: didesnis skaičius reiškia didesnį progresyvumą. Progresyvumas yra apskaičiuotas taikant formulę $(T167-T67)/T167$, kur T167 yra namų ūkių, kurių pajamos sudaro 167 proc. VDU, o T67 – namų ūkių, kurių pajamos sudaro 67 proc. VDU, mokesčių pleišto dydis. Dėl duomenų trūkumo paveiksle nepateikiami Kipro rodikliai.

Išvados

Šiame priede atlikta palyginamoji gyventojų pajamų apmokestinimo analizė leidžia daryti tokius apibendrinimus. Pirma, EBPO šalių efektyviųjų GPM tarifų progresyvumui didžiausią įtaką daro nominalieji GPM tarifai, o mokesčių lengvatos ir mokesčių kreditai prie progresyvumo prisideda mažiau. Progresinius GPM tarifus taiko didžioji dalis EBPO šalių. Antra, daugelyje EBPO šalių mokesčių našta sumažinama taikant mokesčių lengvatas ir (arba) mokesčių kreditus. EBPO šalyse, kuriose efektyviojo GPM tarifo progresyvumas yra didžiausias, dažnai be progresinių tarifų naudojamos ir mokesčių kreditų sistemos, o mokesčių lengvatos, nors ir gana paplitusios EBPO valstybėse, prie efektyviojo GPM tarifo progresyvumo prisideda gerokai mažiau. Trečia, efektyviojo GPM tarifo progresyvumas yra kur kas didesnis nei mokesčių pleišto progresyvumas. Dažniausiai šį skirtumą lemia socialinio draudimo įmokoms taikomas proporcinis tarifas, taip pat dalyje valstybių taikoma socialinio draudimo įmokų viršutinė riba.

Literatūra

Edmark K., Liang C., Mörk E., Selin H. 2012: *Evaluation of the Swedish Earned Income Tax Credit*. IFAU – Institute for Labour Market Policy Evaluation. Working Paper No. 1.

European Commission 2009: *Monitoring Revenue Trends and Tax Reforms in Member States 2008*.

Eurostat 2014: *Taxation Trends in the European Union*: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/taxation-trends-eu-union_en.

IMF 2008: *Czech Republic: Selected Issues*. IMF Country Report No. 08/40.

IMF 2013: *Greece: First and Second Reviews Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Request for Waiver of Applicability, Modification of Performance Criteria, and Rephrasing of Access—Staff Report; Staff Supplement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Greece*. IMF Country Report No. 13/20.

Ministry for National Economy 2012: *Tax Policy of a Reformed Hungary*. Steps Towards a Transformed Tax System.

OECD 2004: *Tax Policy Reforms in Italy*: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/37154690.pdf>.

OECD 2006: *Fundamental Reform of Personal Income Tax*: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/37154690.pdf>.

OECD 2007: *Taxing Wages 2006–2007*: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/tax_wages-2007-en.pdf?expires=1529409983&id=id&accname=ocid54020789&checksum=943BCD345E62273108BBF029A2FA0B94.

OECD 2014: *FOCUS on Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the Crisis a Game Changer?*: <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2014-FocusOnTopIncomes.pdf>.